

Interview met documentairemaakster Jiska Rickels over *El sonido del bandoneón*, openingsfilm tijdens het filmfestival IDFA in Amsterdam

De klank van de bandoneon

De bandoneon die zijn mysterie onthult als je hem openvouwt. Het mysterie dat een lange weg heeft afgelegd tussen de *coplas*, *cuecas*, *carnavalitas*, de verschillende ritmes van Salta en Jujuy, provincies in het noorden van Argentinië. Wat een verschil met die heel andere bandoneon, die van de tango in Buenos Aires. Deze verschillen vormen het uitgangspunt in de documentaire van Jiska Rickels, die eind november in Amsterdam in première ging tijdens het internationale documentairefilmfestival IDFA, International Documentary Film Festival, in het bijzijn van prinses Máxima en prins Willem Alexander.

DOOR ANITA BRUS

De documentaire opent met 'de bandoneon die huilt en kreunt', volgens de beroemde bandoneonist Néstor Marconi die hem in Buenos Aires bespeelt. 'We hebben het over het hart van het instrument', zegt hij terwijl hij zijn vingers opwarmt. Even later horen wij de klanken van 'El bandoneón arrabalero', het lied dat gaat over een verlaten bandoneon die wordt teruggevonden onder een lantarenpaal en die er met zijn kreunende geluid niet in slaagt degene te troosten die hem vindt.

Cactussen en karton

Veel vrolijker klinkt het in de Noord-argentijnse provincie Jujuy. De overgang van tangodansers in de Confiteria Ideal te Buenos Aires, naar de cactussen in het kleurrijke landschap van de *quebrada* van Humahuaca, de Humahuacakloof, is abrupt en indrukwekkend. Hier worden ritueel sigaretten geofferd aan *Pacha Mama*, Moeder Aarde, en galopperen de paarden op de folkloristische klanken van een eenvoudige bandoneon. Die wordt bespeeld door Daniel Vedia, de plaatselijke bandoneonist en een van de weinigen die in het bezit is van een echt instrument.

Fabricio Aramayo, leerling van Vedia, tijdens het IDFA

Zijn leerlingen moeten het doen met een van wijnpakken in elkaar geplakt, namaakexemplaar met gekopieerde toetsen. Toch wordt ook op dit kartonnen instrument naar hartenlust gespeeld, zij het met wijngeur en zonder geluid.

Bandoneon van karton

"De bandoneon is voor mij veel meer dan muziek", zegt Vedia. "Zonder bandoneon voelt het alsof ze mijn arm hebben afgehakt." Het maakt ook uit waar hij speelt: "Spelen in een dal is anders dan spelen op de top van een berg." Maar juist wanneer de klanken van zijn bandoneon klinken over de Argentijnse zoutvlaktes, belanden

Daniel Vedia tijdens het IDFA

wij in de documentaire in de sneeuw van een gezapig Duits stadje waar ooit de eerste bandoneons gemaakt werden. Het instrument werd hier in Carlsfeld in de voormalige DDR als handorgel bespeeld in de kerk. Toen de fabriek werd onteigend, kwam de productie stil te liggen. Dat de bandoneon toch overleefde, is te danken aan de Duitse emigranten die hem meenamen naar de bordelen van Buenos Aires.

Het hart van de bandoneon

"Alles van grote waarde komt terug als de tijd er rijp voor is", beweert Néstor Marconi, terwijl hij zijn vier zwarte, blinkende bandoneons koestert. Ondertussen noteert Daniel Vedia in Jujuy de laatste noten op het schoolbord van het lokaal waar hij lesgeeft. Vervolgens reist hij vierentwintig uur met de bus naar Buenos Aires waar een reparateur het binnenste

van zijn bandoneon blootlegt. Die beelden worden afgewisseld met beelden van de tango in Buenos Aires, onder de

'Alles van grote waarde komt terug als de tijd er rijp voor is'

klanken van 'El duende de tu son, Che Bandoneón'. Een ontroerend einde van de documentaire.

De traan van Máxima tijdens haar huwelijk was de aanleiding tot de opdracht voor de film. "Met het oog op de kroning wilde men dat deze film gemaakt werd, hoewel niemand nog weet wanneer dit zal plaatsvinden", vertelt Jiska Rickels. Ze nam de opdracht graag aan: "Voor mijn vorige film *4 Elements* was ik in 2007 al een keer in Argentinië geweest, tijdens het filmfestival van Mar del Plata. Toen ik opnieuw voor research naar Argentinië ging, ontmoette ik bandoneonist Daniel Vedia. Door hem werd duidelijk dat ik ook deze film echt wilde maken. Zijn instrument is niet perfect, maar ik was onder de indruk van de gedrevenheid waarmee hij speelt en lesgeeft. Hij speelt op zijn gevoel, met zijn hart in het instrument."

Tangokoorts

Jiska woonde en reisde vier maanden in Argentinië. Pas toen ze terugkeerde

naar haar toenmalige woonplaats Berlijn, besloot ze tango te gaan dansen: “Eerder had ik flamenco gedanst in Sevilla. Tango vond ik eigenlijk maar een stijve dans. Ik begreep bijvoorbeeld niet waarom je als vrouw achteruit zou moeten lopen. Maar om het te kunnen filmen, wilde ik weten hoe het is; hoe dat voelt met die schoentjes, nagellak en alles wat ik met tango associeer. Daar wilde ik helemaal induiken, dus ging ik met mijn partner - die ook mijn cameraman is - tango dansen. Dat was nog een heel gevecht. Hij vond dat ik niet luisterde en ik vond dat hij het niet duidelijk aangaf. Doordat hij vaak niet kon vanwege zijn onregelmatige werktijden, ging ik op een gegeven moment alleen naar de salons in Berlijn, alwaar ik de *tango fever* flink te pakken kreeg. Tijdens het draaien in Argentinië, namen we vervolgens op onze vrije dagen privéles. Op dit moment volg ik lessen bij Arjen & Marianne, met de geluidsontwerper van de film.”

Bandoneons verdwijnen

Daniel Vedia speelt echter geen tango maar folklore. “Mijn film gaat niet alleen over de passie voor de bandoneon, maar ook over het verdwijnen ervan”, legt Jiska uit. “Er worden containers vol bandoneons uit Argentinië weggesleept. Ze worden meegenomen door toeristen en er worden te weinig nieuwe bijgemaakt sinds de fabriek in Carlsfeld is gesloten. Er is een tekort aan goed klinkende, oude exemplaren; vooral in Jujuy waar men folklore speelt en de liefde voor de bandoneon groot is. Daniel Vedia had twee bandoneons waarvan hij er een uitleende aan zijn leerling Fabricio die in de film de kartonnen bandoneon bespeelt zonder klank, waar alleen maar zure lucht uitkomt. Hij heeft besloten de geleende, echte te kopen, maar is hem nog aan het afbetalen.”

Fabricio, Jiska en Daniel

Máxima en Kraayenhof

Een niet gering bijeffect van de film is dat er nu steun komt uit diverse hoeken. Jiska vertelt dat Carel Kraayenhof zo door de film is gegrepen, dat hij volgend jaar misschien gratis gaat lesgeven in Jujuy: “Hij wees ons ook op Rocco Boness die in Duitsland oude bandoneons restaureert. Deze heeft aangeboden oude instrumenten gratis te willen opknappen.”

Van Carel Kraayenhof is het maar een kleine stap naar Máxima, en de vraag hoe de ontmoeting met haar was, brandt al een tijd op mijn lippen.

“Iedereen wilde dat ze bij de film ging huilen”, reageert Jiska. “Maar het is geen film waarbij je nou direct je tranen voelt prikken. Toch had Máxima twee keer moeten huilen, vertelde ze me na afloop. Ze werd geraakt door de mensen in de documentaire. Zij en Willem Alexander waren enthousiast en toonden zich zeer geïnteresseerd; ze stelden veel vragen. Máxima zei dat ze het prettig vond dat er niet alleen op tango werd gefocust, maar juist ook op folklore. Bij het afscheid werd ze door de Argentijnse muzikanten omhelsd. Al met al was dit hoge bezoek bij de première van een

‘Iedereen wilde dat Máxima bij de film ging huilen’

documentaire natuurlijk heel bijzonder”, beaamt Jiska. “Het helpt de documentaire als filmgenre vooruit; deze is toch nog steeds een beetje ondergeschoven.”

Jiska vertelt dat in haar vorige documentaire *4 Elements* - over de vier elementen aarde, water, vuur, lucht - geen interviews zaten: “Ik wilde uitproberen hoe het is om mensen niet aan te spreken op hun ratio, maar op hun gevoel. Dat was dus een vrij abstracte film, terwijl ik met deze film dichter bij de mensen wil komen.” Gekeken naar de reacties van het koninklijk paar, is dit haar aardig gelukt.

Afsluiting in de Academia

De tango is zeker niet abstract voor Fabricio Aramayo, die met zijn leermeester Daniel Vedia nog een optreden geeft op de zaterdagavond in de Academia de Tango. Daar botsen de culturen: Aramayo is trots op zijn zojuist verworven, echte bandoneon. Hij weigert dan ook ‘voor de show’ te spelen op zijn eveneens aanwezige, kartonnen exemplaar. “Ik schaam mij”, roept hij als er wat al te zeer wordt aangedrongen, om vervolgens het echte instrument op te pakken. Door de mooie documentaire van Jiska heeft hij de kartonnen wijngeur achter zich gelaten. ■

Op donderdag 9 februari te zien in Bioscoop Het Ketelhuis, Amsterdam met salon na afloop.

‘Er worden containers vol bandoneons uit Argentinië weggesleept’

Demonstratie over de werking van de bandoneon

Daniel Vedia en Fabricio Aramayo in de Academia